

RECTIFICATIE

In het vorige nummer van *Sociale Interventie* (2007/1) is bij de bespreking van het boek *Anxiety and Intimidation in the Bronx and the Bijlmer. An ethnographic comparison of two schools* van Bowen Paulle gedeeltelijk de verkeerde tekst geplaatst: de eerste alinea van deze bespreking is afkomstig uit een andere dan de genoemde boekbespreking en hoort derhalve niet thuis in deze tekst.

BOEKEN

Kees Schuyt. **Steunberen van de samenleving. Sociologische essays.** Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006, 368 p., € 34,95
ISBN 90 5356 937 5

Schuyt heeft zich in het verleden leren kennen als een betrokken toeschouwer en speler in het debat over waarden en normen. Vooral zijn rapport over deze materie in 2004 leverde veel stof voor gesprek. Kees Schuyt bekleedt in het academisch jaar 2006-2007 de Cleveringaleerstoel met als leeropdracht 'Recht en conflict: groepstellingen en groepsconflicten in de hedendaagse samenleving'. De Cleveringaleerstoel is een wisselleerstoel; ieder academisch jaar wordt een nieuwe hoogleraar benoemd die zich bezighoudt met vraagstukken van recht, vrijheid en verantwoordelijkheid. Zo op het oog is hij de schrijver van een boek met de titel *Steunberen van de*

samenleving. Een steunbeer is een steun voor een muur bestaande uit een zijdelingse verdikking.

AAANLEIDING EN OPZET

Gemeenschappelijke normen en waarden worden vaak aangewezen als antwoord op de vraag: Wat houdt een samenleving bijeen? Maar wat als gemeenschappelijke waarden niet meer aanwezig zijn en de samenleving verscheurd dreigt te worden door felle groepsconflicten en scherpe wij/zij-tegenstellingen? Kees Schuyt zoekt het antwoord in steunberen.

De steunberen waaraan hij denkt, zijn bijvoorbeeld: een eerlijk rechtsproces, religieuze tolerantie, onafhankelijke wetenschap en niet-gewelddadige conflictbeslechting. Deze instituties geven 'tegenkracht' tegen te veel en te weinig sociale binding, aldus de auteur. Vanuit dit perspectief zijn de sociologische essays geschreven en in

dit boek voor het eerst bijeengebracht.

Het werk kent vijf delen, te weten: I Doorgaande lijnen van maatschappelijke ontwikkeling, waarin hoofdstukken zijn opgenomen die te maken hebben met sociale cohesie. Dit deel fungeert als een uitgebreide inleiding. Daarna volgt een intermezzo waarin de steunberen worden geïntroduceerd. Vervolgens de delen gewijd aan de steunberen, te weten: II Strafrechtsproces en rechtsorde, III Opvoeding, onderwijs en wetenschap, IV Tolerantie en andere deugden en V Geweld en reductie van geweld. Het boek, beter ware te spreken van bundel, bevat 28 essays. Ik zal mij per deel beperken tot een enkel hoofdstuk.

INHOUD

In deel I: 'Doorgaande lijnen van maatschappelijke ontwikkeling' komen onder andere aan de orde

civil society, sociale cohesie, solidariteit, gezondheidszorg.

Hier wil ik mij beperken tot hoofdstuk 6: Sociale uitsluiting. Sociale uitsluiting wordt eerst uitgelegd in wat ik noem 'gewone mensentaal'. Daarna gaat Schuyt verder in wat hij zelf noemt meer wetenschappelijke taal en bespreekt hij vijf dimensies van sociale uitsluiting. In de subparagraaf over de dimensie morele afkeuring wordt aandacht besteed aan het buitensluiten van fysieke defiguraties (*out of sight, out of mind*). Als voorbeeld wordt genoemd 'de publieke bedelpartij' nog in 1962 voor Open Het Dorp, 'om grote groepen gehandicapten, met de beste bedoelingen bij elkaar te zetten, maar weg van het gewone volk, ver weg van de gewone wereld.' Het woord 'nog' doet vermoeden dat Schuyt van mening is dat wij (bij monde van de Nederlandse overheid) nu van mening zijn dat genoemde categorie gehandicapten in ons midden moet worden opgenomen (inclusie).

De andere dimensies betreffen 'ruimtelijke segregatie', 'gering economisch rendement', 'geringe weerbaarheid' en 'zwakke rechtspositie'.

Wat valt er aan uitsluiting te doen? In deze paragraaf besluit Schuyt met de ruimtelijke dimensie. Hij zegt: 'De ruimtelijke dimensie, *last but not least*, is naar mijn mening de belangrijkste en doorslaggeven- de. Ze vergt tegelijkertijd een lange adem, juist omdat de ruimtelijke ordeningen verbonden zijn met langetermijnprocessen en -beslis-

singen, met stedenbouw en gemeenschapszin, met de moeilijke menging van goedkope en dure woningen op schaarse plekken in de stad. Als de architecten van de grote stedelijke vernieuwing dertig jaar vooruit hadden kunnen kijken, hadden ze dan de huidige concentratie van armoede, werkloosheid, immigratie, slechte woonomstandigheden, criminaliteit en sociale anomie kunnen voorzien? En kunnen voorkomen? De sociaalruimtelijke structuren van uitsluiting zijn wel hard, maar toch niet zo hard dat ze niet met architectenharten en mensenhanden kunnen worden veranderd.'

Uit voorgaand citaat pak ik de opmerking over de moeilijke menging van goedkope en dure woningen. Hoe stelt Schuyt zich dit voor? Toch niet een overheid die subsidies geeft aan de 'rijken' om bereid te zijn naast een 'sociaal uitgesloten' te wonen? Inmiddels denkt Ella Vogelaar, de minister van 'Wonen, Wijken en Integratie' na over vermenging van koop- en huurwoningen.

Even intrigerend in dit verband is het voorstel in de dissertatie van Bowen Paulle (2005) *Anxiety and Intimidation in the Bronx and the Bijlmer: An ethnographic comparison of two schools* over uitsluiting van socialisatie (zie ook de bespreking in *Sociale Interventie* 2007/1). Bowen Paulle spreekt over gesegegreerde vmbo-leerlingen die geen toegang hebben tot socialisatieprocessen in middenklassewerelden, niet in aanraking komen met de *mainstream*-cultuur, waardoor ze 'het' missen en een

leven lang achteraan komen. Paulle pleit voor verplichte spreiding van allochtone leerlingen maar ook van zwakke autochtone leerlingen.

Maar als de overheid 'welwillend' ingaat op inclusievoorstellen als van Schuyt en Paulle en richtlijnen uitvaardigt die 'inclusie' verplicht stellen, maar geen middelen verschaft, dan werkt dit soms averechts. Als voorbeeld wil ik noemen het 'Samen Naar School'. Specialistisch onderwijs (uitsluiting) voor kinderen moet ten koste van alles vermeden worden, alleen als het echt niet anders kan. Het gevolg is een leerkracht die 90% van de tijd zich uit de naad werkt om de in een te grote klas verzamelde getraumatiseerde Afghaanse kinderen, gedraggestoorde leerlingen, ADHD'ers, dyslectici, enzovoort min of meer in het gareel te houden. Het gevolg is dat 'het gewone kind' met gemiddelde intelligentie (de slimmerd redt zich soms zelf of vertaalt zijn/haar 'hoogbegaafdheid' in gestoord gedrag) met een 'handicap' het vervolg onderwijs binnenstapt. De gemiddelde effectieve leertijd per lesuur per school zal bepalen hoe groot deze handicap zal zijn. Diezelfde 'welwillende' overheid verschaft echter niet de middelen om deze heterogeen samengestelde groep datgene te kunnen bieden dat nodig is voor goed onderwijs. Eén van de kiemen voor de slechtrekenende en -schrijvende paboleerling is hiermee gelegd.

Hoofdstuk 6 is gelardeerd met coupletten uit een gedicht van Slauerhoff: *De dienstmaagd*. De

inwonende ouderwetse dienstbode staat voor de uitgesloten. Heel dichtbij en toch veraf. Ze horen erbij, maar tegelijk horen ze er toch niet bij.

In de volgende delen worden de steunberen behandeld, nadat zij in een intermezzo worden geïntroduceerd.

In deel II: 'Strafproces en rechtsorde' kijken we naar hoofdstuk 16: Emancipatie en recht: Ibsens Nora. Het toneelstuk 'Nora' oorspronkelijk 'Het Poppenhuis' van Ibsen is het handvat dat Schuyt gebruikt om een voorbeeld te geven van een emancipatieproces dat zich eerst onder de oppervlakte van menselijke relaties voltrekt om dan ineens, door hevige crisis en beproeving, tot het volle bewustzijn door te dringen. Een catharsis van Griekse afmeting.

Nora slaat met een klap de deur van de echtelijke woning achter zich dicht en laat vrijwillig man en drie kinderen achter. Na een crisis gaan Nora de ogen open. Ze is een speelpop in een poppenhuis. Er is geen kans op een gelijkwaardig huwelijk. Niks geen emancipatie. Negentiende-eeuwse patriarchale verhoudingen. Het poppenhuis is uit elkaar gevallen, ze moet zichzelf weer bij elkaar rapen. 'Deze zelfontdekking is het begin van emancipatie, ...'

De moraal van het verhaal: 'Wet en recht vormen slechts de buitenkant van het leven. Emancipatie komt van buitenuit. Wie vrij wil zijn, echt wil leven en zonder leugens, moet eerst zichzelf bevrijden

van al die maatschappelijke ballast, moet daar doorheen leren zien. Eigendom, bezit, eer en goede naam, het verkrijgen van subjectieve rechten vormen geen noodzakelijke voorwaarde voor vrijheid, hooguit een bijkomstige voorwaarde. Eerst komt de emancipatie, dan komt het recht.'

Hoewel Ibsen vaak geclaimd wordt door de vrouwenbeweging, had hij gezien zijn door Schuyt geciteerde opmerkingen een bredere doelstelling. Ibsen: 'Ik ben geen feminist, ik ben geen masculinist, ik ben eenvoudig een humanist. Maar vrouwen maken wel de helft uit van de mensheid. Waar ik om geef, is niet feminisme, maar *menselijke* vrijheid en de ontwikkeling van een *menselijke* persoonlijkheid'.

In deel III: 'Opvoeding, onderwijs en wetenschap' laten we het oog vallen op hoofdstuk 20: Bestaat er nog een intellectuele traditie in Nederland?

Paginagroot richten af en toe verontruste academici zich via de krant tot ons. Hun boodschap ligt in het verlengde van de verontrusting van Schuyt. In dit hoofdstuk maakt Schuyt zich zorgen over het verdwijnen van de intellectuele traditie. De intellectuele traditie in Nederland wordt bedreigd door bijvoorbeeld de snelheid waarmee studenten door de studie worden gejaagd. Door de versmalling, zich concentreren door studenten en jonggepromoveerden op een klein vakonderdeel vanwege de concurrentiepositie. Door de berekende beeldvorming. 'Hoe kwam ik

over?' Schuyt: 'Het zich bij voorbaat richten op het oordeel van anderen is de houding van de anti-intellectueel.'

Dit hoofdstuk is niet het meest overtuigende. Vroeger toen studenten nog niet door de studie werden gejaagd maar zich konden permitteren zich langdurig op het leven voor te bereiden werd er niet langer echt gestudeerd. Overigens laten studenten zich kennelijk niet door de studie jagen. De laatste cijfers geven aan dat bijvoorbeeld na zes studie jaren ongeveer 60% van de oorspronkelijk als eerstejaars ingeschrevenen de propedeuse heeft gehaald. En hoezo versmalling van de studie? Reeds in de jaren zestig werden brede studies psychologie en sociologie na het kandidaatsexamen versmald. En ook toen reeds hoorden wij dat de ellende was begonnen met het zelfstandig worden van de psychologie, voorheen een onderdeel van de filosofie. Ook toen reeds lazen docenten tijdens de colleges hun dictaten voor. Kom op, een echte intellectueel laat zich toch niet weerhouden door de smalheid van het vak of promotieonderwerp. De (hoewel af en toe doorschietende) internationalisering aan de universiteiten biedt compensatie en straks (of zijn ze er al?) krijgen we minoren. En een dag heeft 24 uur. Maar of de universiteit de aanvoer-route is naar het intellectuelendom? Trouwens, ben je een intellectueel of word je het? En ook 'hoe kom ik over?' is van alle tijden.

Deel IV handelt over 'Tolerantie en andere deugden'. In hoofdstuk 22: Alledaagse tolerantie.

In dit essay wordt het begrip tolerantie en dan vooral alledaagse tolerantie van alle kanten bekeken. Tolerantie is een onvolmaakte deugd voor een onvolmaakte samenleving, zegt Schuyt in de eerste zin van dit hoofdstuk. Een onvolmaakte deugd omdat een van de centrale kenmerken van tolerantie is het toelaten van iets wat je in feite afkeurt.

44 Wanneer is tolerantie een deugd? Volgens Schuyt in navolging van de Engelse ethica Mary Warnock is pas sprake van tolerantie als deugd als er een bepaald motief of een bepaalde reden aan ten grondslag ligt om moreel afkeurenswaardig gedrag toch toe te laten, bijvoorbeeld op basis van respect voor de autonomie van de andere persoon, uit respect voor diens eigen morele opvatting, die anders is dan de mijne of de onze. Abortus wordt genoemd als een goed voorbeeld. Verder worden voorbeelden gepresenteerd van tolerantie voor daklozen, hangjongeren, graffiti, enzovoort. De conclusie: het had mij ook kunnen overkomen, ik heb vroeger ook wel eens iets dergelijks uitgehaald, laat ik dus niet te veel zeuren over het gedrag van anderen. Ik keur het weliswaar af, maar ik tolereer het. Zelfkennis bevordert alledaagse tolerantie.

In deel V: 'Geweld en reductie van geweld', gaat hoofdstuk 25 'Publiek geweld' over Joes Kloppenburg en Meindert Tjoelker. Gaat het hier (in de woorden van Schuyt) om incidenten of om een

structurele ontwikkeling? In welke mate zijn ze te zien als indicatoren voor een algemene tendentie in onze samenleving voor het veelvuldiger gebruik van geweld in de omgang van jongeren? Hebben wij ons zo ver afgewend van sociale controle dat dit 'zinloos geweld' ons niet hoeft te verbazen? Wat kunnen wij doen om ervoor te zorgen dat dit geweld niet escaleert? In dit hoofdstuk formuleert de auteur een aantal eerste gedachten over publiek geweld. Schuyt heeft het idee dat het omgaan met conflicten of beter gezegd het slecht leren omgaan met conflicten een factor is voor het publieke geweld. Het ontbreken van zelfbeheersing en frustratietolerantie als gevolg van moderne opvoedingspatronen in combinatie met drank en drugs is de voedingsbodem.

Het ontbreken van sociale controle en daardoor het ontbreken van de mogelijkheid deze controle te verinnerlijken maakt het moeilijk zelfbeheersing en frustratieregulering aan te leren.

Schuyt: 'De overheid mag dus niet volstaan met het roepen van "stop het zinloos geweld" om tegelijkertijd door te gaan met de sfeer in ziekenhuizen, scholen en openbaar vervoer te verzieken, omdat elke sociale rek uit kostenoverwegingen eruit gehaald moet worden.'

WAARDERING

Kees Schuyt is een begenadigd verteller. Er zijn er niet veel die in een zeer begrijpelijke taal, zowel voor de leek als de kenner, veel wetenswaardig weten op te lepe-

len. Veel kwam mij bekend voor en niet alles kon mij bekoren maar toch werd ik weer even met de neus op interessante feiten gedrukt.

Meindert Slagter